

ลิเกป่า

ความบันเทิงที่ไม่ยึดถือแบบฉบับ

วิมล คำศรี

ความนำ

ลิเกป่าหรือลิเกรำมะนาเป็นการเล่นพื้นเมืองที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของชาวเมืองนครศรีธรรมราช และชาวภาคใต้ทั่วไป ไม่ทราบแน่ชัดว่าการละเล่นชนิดนี้มีมาตั้งแต่เมื่อใด คนแก่คนแก่ของชาวภาคใต้ซึ่งมีอายุมากกว่า ๗๐ ปีแล้ว เล่าให้ฟังว่ามีคณะลิเกป่าเล่นกันมานาน และเกือบจะพูดได้ว่ามีอยู่เกือบจะทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะที่อำเภอเมืองมีลิเกป่ามากกว่าที่อื่นใดทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันนี้จะหาดูลิเกป่าจากที่ใดในเมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้อีกแล้ว

ความเป็นมา

มีผู้กล่าวว่า ลิเกป่าได้แบบอย่างมาจากพวกกล่าวคือ คำว่า "ลิเก" มาจากการร้องเพลงสรรเสริญพระเป็นเจ้าของแขกเจ้าเซ็น ที่เรียกว่า "ดิเกร์" ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย เพราะนิกายเจ้าเซ็นนี้มาจากเปอร์เซีย พวกเจ้าเซ็นที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเคยได้รับพระราชูปถัมภ์มากมายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา เพราะพวกเจ้าเซ็นมีเสียงไพเราะ ร้องเพลงเป็นที่นิยมฟังกันทั่วไป ต่อมาไม่นานนอกจากพวกเจ้าเซ็นแท้ๆ แล้วก็มีคนไทยหัดร้องเพลงดิเกร์ขึ้น ขึ้นแรกก็มีทำนองการใช้ถ้อยคำเหมือนกับเพลงสวด ต่อมาเมื่อคนไทยนำมาร้องก็กลายเป็นแบบไทย และคำว่าดิเกร์ ก็เพี้ยนมาเป็นลิเกหรือยี่เก แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากพิจารณาถึงเครื่องดนตรีรำมะนาที่ลิเกป่าใช้ ประโคมประกอบการเล่นนั้น ขวนให้เข้าใจว่าการเล่น

ลิเกป่า

ลิเกป่าน่าจะได้แบบอย่างมาจากมลายู เพราะมลายูมีกลองชนิดหนึ่งเรียกว่า "ระบานา" (Rebana) ซึ่งมีสำเนียงคล้ายกับรำมะนาของไทยเราดังกล่าวแล้ว

ลิเกป่ากับลิเกภาคกลางคงมีต้นเค้าร่วมกัน เพราะมีเอกลักษณ์สำคัญเหมือนกันคือ "ออกแขก" แต่ในระยะพัฒนาการได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมต่างกัน จึงทำให้ผิดแผกกันไป กล่าวเฉพาะลิเกป่าได้รับอิทธิพลบางส่วนในด้านดนตรีและการแต่งกายจากมลายู รับอิทธิพลการร้ายรำจากโนรา ท่วงท่าการแสดงออกของลิเกป่าจึงเป็นแบบประสมประสาน

ลิเกป่าแสดงในงานทั่วไป ทั้งกลางวันและกลางคืน โรงแสดงปลุกยกเสาขึ้น ๖ หรือ ๘ เสา หลังคาทำเป็นเพิงหมาแหงน กั้นมาากลาง พื้นโรงปูเสื่อกับพื้นดินหรือยกพื้นสูงขึ้นก็ได้ ลิเกป่าคณะหนึ่งมีประมาณ ๑๔ คน ทำหน้าที่ลูกคู่ ๕-๖ คน โดยตีรำมะนา ๒-๓ คน ตีโหม่งหรือฆ้องคู่ ๑ คน เป่าปี่ สีซอและตีฉิ่งหรือกรับอย่างละ ๑ คน บางคณะมีตีกลองชาตรีด้วย ๑ คนที่เหลือเป็นตัวแสดง

ตัวแสดงมี ๒ ชุด ชุดแรกแสดงตามธรรมเนียมเรียกว่า "เล่นเรื่องแขกแดง" ใช้ตัวแสดง ๔ ตัว คือ แขกแดง ยาหยี เจ้าเมือง และเสนา แขกแดงแต่งตัวแบบแขกอินเดียน นุ่งสนับเพลา สวมใส่สร้อย ทับลิลกแดงเข้า สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าเชวียงป่า แขนวสร้อยประคำ สวมรองเท้ายาว สวมหมวกแขกและไว้หนวดเครารุงรัง ยาหยีแต่งอย่างหญิงไทยมุสลิม นุ่งผ้าปาเต๊ะ สวมเสื้อแขนยาว ตัวเสื้อลึกลงถึงครึ่งขา เรียกว่า "เสื้อหยอหยอ" สวมสร้อยมือ ต้มหู ใช้ผ้าโปร่งคลุมหัวให้โผล่แต่หน้า เจ้าเมืองแต่งอย่างธรรมดา แต่บ่งว่าเป็นผู้มียศศักดิ์และฐานะ ส่วนเสนาแต่งให้ดูขบขัน สำหรับตัวแสดงชุดที่ ๒ ซึ่งแสดงเป็นเรื่องราวตามนิยายพื้นบ้านแบบเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ

เรื่องทีลิเกป่านิยมเล่นกันมากได้แก่ วรรณคดีเก่าๆ เช่น อิเหนา โคบุตร สุวรรณหงส์ ลักษณะวงศ์ เป็นต้น หรือไม่ก็เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองตามยุคสมัยที่นิยมกันก็มี สำหรับเรื่องการแต่งกายของตัวแสดงส่วนใหญ่มีชุดอย่างไรก็แต่งกันอย่างนั้น คือ ตามมีตามเกิด มีมากแต่งมาก มีน้อยแต่งน้อย แต่พระเอกจะแต่งกายงามเป็นพิเศษ คือ นุ่งผ้าโจงกระเบน ใส่เสื้อแขนยาว ใส่ทองกร สวมสายสร้อย สังวาล ทับทรวง ถ้ามีขลุ่ยก็สวมขลุ่ย ซึ่งอาจจะทำด้วยกระดาดหรือหนังประดับประดาด้วยพลอยหรือกระจกให้แวววาว ส่วนนางเอกก็นุ่งผ้าถุงจีบ ใส่เสื้อแขนสั้น กำไลเท้า มีผ้าคลุมห้อยพาดหลัง อาจจะสวมใส่ขลุ่ยหรือใส่กระบังหน้า หรือไม่ใส่ก็ได้ เครื่องประดับอื่นๆ ก็มีสร้อยลูกบิด

๑ สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ หน้า ๓๑๙๓

ถ้าเป็นตัวตลกหรือเสนาอำมาตย์ก็แต่งกายอย่างง่าย ๆ คือ ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าถุง แต่มหน้าทาคิ้วให้ดูแล้วนำขบขัน

ภาษาที่พวกลิเกป่าใช้ ไม่ว่าจะเป็บบทร้องหรือบทเจรจาพวกลิเกป่าจะใช้ภาษาของชาวพื้นเมืองที่ตนถนัดกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็นตัวเอกทั้งฝ่ายหญิงฝ่ายชายจะใช้ภาษาที่ชาวพื้นเมืองเรียกว่า ภาษาข้าหลวง คือเป็นภาษากลาง แต่สำเนียงพูดแปร่งๆ ผิดๆ ถูกๆ หรือที่เรียกกันว่า "พูดทองแดง"

ตัวอย่างบทเพลง "เกริ่นวง" ของลิเกป่า

"น้ำขึ้นเต็มคลอง แม่ไม่ใส่เสื้อ น้ำเอ๋ยเจ้าไหลรี ลอยมาข้างนี้ โอ้เจ้าช่อมะม่วง ถ้าน้องสาวพี่	เรือล่องไปติดซัง ถ่อเรือไปแลหนั่ง" โอ้ปลากะตือลอยวน มารับเอาพี่ไปด้วยคน" โอ้เจ้าพวงมะไฟ พี่จะหนีไปแห่งใด"
---	--

๑๗๙

จากที่กล่าวมาแล้วน่าจะสรุปได้ว่า ที่เรียกการละเล่นชนิดนี้ว่าลิเกป่า นั้นคงจะเนื่องมาจากเล่นไปยัดถือแบบฉบับ ขาดความสมบูรณ์ในทุกๆ ด้านและเล่นกันเป็นงานบันเทิงสมัคร เล่นเพื่อความสนุกสนานตามประสาชาวบ้านป่า ไม่ได้ยึดถือเป็นอาชีพแน่นอนอนันนั่นเอง

ในปัจจุบันการเล่นลิเกป่า ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช หาดูไม่ได้อีกแล้ว ทั้งนี้เพราะมีเหตุหลายประการที่ทำให้การละเล่นชนิดนี้เสื่อมสูญไป เช่น เนื่องจากการเล่นลิเกของภาคกลาง ซึ่งเผยแพร่เข้ามา น่าดูน่าชมกว่า เล่าเรื่องที่น่าสนใจกว่า การขับร้องและทำรำก็แปลกและพิสดารกว่า และสาเหตุอีกประการหนึ่งคือ ลิเกป่าเป็นลิเกสมัครเล่น ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพจริงจังดังกล่าว พร้อมกับนั้นอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกได้เผยแพร่เข้ามามาก ลิเกป่าจึงเสื่อมหายไปเป็นที่สุดจนเกือบจะหาชมไม่ได้อีกเลย